

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Analýza
příjmové a výdajové stránky
domácího rozpočtu cílových skupin
projektu

**„Pilotní ověření implementace systému sociálního bydlení na
lokální úrovni v obci Velké Hamry“**

CZ.03.2.63/0.0/0.0/16_128/0006189

zpracoval Mgr. Štěpán Bolf

srpen 2017

Tato analýza vznikla jako samostatný výstup v rámci projektu „Pilotní ověření sociálního bydlení ve Velkých Hamrech“, dle zadání formulovaného vedením obce Velké Hamry, a konzultovaného s realizačním týmem projektu.

*Z důvodu potřeby formalizace hospodaření s městskými byty ve městě Velké Hamry je tato analýza, kromě využití coby výstupu z uvedeného projektu, také jedním z podkladů komplexní **Koncepce bydlení ve Velkých Hamrech**, která bude předložena ve své prvotní verzi zastupitelstvu města v prosinci 2017 a bude pilotována v roce 2018. Tato Koncepce bude kodifikovat východiska, cíle a pravidla hospodaření se všemi městskými byty ve Velkých Hamrech, tedy jak byty tzv. běžnými, tak s byty určeným pro skupiny se specifickými potřebami, včetně sociálně vyloučených obyvatel. Formalizovaný proces posuzování a přidělování tzv. sociálních bytů bude součástí širší Koncepce bydlení ve Velkých Hamrech, a bude tvořit její logickou součást.*

Následující text se zaměřuje na vliv ekonomických faktorů na chování cílových skupin projektu „Pilotní ověření sociálního bydlení ve Velkých Hamrech“, s důrazem na obyvatele města žijící v sociálně vyloučených lokalitách (dále jen SVL) a obyvatele sociálním vyloučením ohrožené. Popisuje cílové skupiny projektu zejména s ohledem na mechanismy jejich hospodaření a analyzuje, jak se způsob hospodaření promítá do jejich celkové sociální situace, včetně bydlení. Zaměřuje se na faktory, které mohou ovlivnit schopnost cílových skupin udržet si bydlení.

1. Teorie potřeb

Na úvod odkažme na tzv. Maslowovu teorii potřeb, hojně aplikovanou při diskuzích na témata v sociální oblasti: podle ní lidské potřeby mají určitou hierarchii a jejich uspokojení je umožněno různým ekonomicky silným

skupinám různou měrou. Ekonomicky silně postavené skupiny si mohou soustředit na uspokojování „vyšších“ potřeb, jako je potřeba seberealizace či estetické potřeby, a uspokojování fyziologických potřeb je pro ně samozřejmostí – jejich ekonomická situace jim to dovoluje. Oproti tomu jiné skupiny, zajišťující svou existenci nižšími příjmy, se podle této teorie zaměřují pouze na uspokojení fyziologických potřeb. Fyziologické potřeby, jako je hlad a žízeň, musí být uspokojeny v první řadě, a u nízkopříjmových domácností, které v naprosté většině jsou také domácnosti, jejichž členové mají pouze základní vzdělání, na tyto náklady padne většina prostředků.

Pro naše téma je důležité, že hned následující v hierarchii potřeb po potřebách fyziologických je potřeba bezpečí, kam lze jistě zahrnout i potřebu dobře a bezpečně bydlet. Na další příčky pyramidy však nízkopříjmovým rodinám už nezbyvají prostředky a vzhledem k nutnosti neustále zajišťovat zajistit prostředky k základnímu přežití, ani kapacity. Nezaměstnaní či špatně placení dělníci tedy velmi zřídka řeší např. otázku rozvoje osobnosti, seberealizace či estetické potřeby, kulturu a podobně. Stejně tak jednají dlouhodobě nezaměstnaní lidé. Platí to nejen pro jednotlivce, ale i pro fungování větších celků, utvářejícím společnost – pro rodiny, resp. domácnosti.

Jako každá teorie, i tato má svá (nutno říci, že poměrně velká) omezení: teorie naprosto pomíjí psychologické faktory, stejně tak se nezabývá vlivem prostředí. Faktem také je, že mnozí lidé na různých příčkách společenské hierarchie o seberealizaci coby nejvyšší cíl lidského počínání jednoduše nestojí a jsou motivováni výhradně nižšími fyziologickými potřebami, touhou po klidu a pohodlí. Přesto nám tato teorie slouží jako základ pro hlubší vhled do jednání cílových skupin projektu. Zkušenost z terénu totiž ukazuje, že každodenní ekonomický život domácností, žijících v sociálním vyloučení, je skutečně v praktickém výkonu zacílen v první řadě na uspokojování potřeb spojených se

zajištěním výživy, bydlení, tepla, oblečení.... Jak ukážeme dále, strategie nízkopříjmových domácností ve směru uspokojování jsou leckdy nečekaně vynalézavé, současně však nezřídka jsou zaměřeny pouze na krátkodobý efekt, objektivně jsou nevhodné. Dokonce slouží někdy jen k navození dojmu, že si domácnost žije lépe, než tomu ve skutečnosti je.

2. Pojmy “domácnost“ a “rodina“

Zastavme se nyní u definice domácnosti a toho, jak struktura domácnosti kopíruje hranice rodiny, zejména rodiny žijící v chudých poměrech, v prostředí sociálního vyloučení. Základní definice **domácnosti** je ekonomická a chápe ji jako útvar tvořený blíže neurčeným počtem osob, které spolu trvale žijí a společně hradí náklady na své potřeby. **Rodina** jako příbuzenský útvar oproti tomu má více variant. Rozlišujeme **nukleární rodinu**, kde spolu žijí rodiče a jejich děti a **rozšířenou rodinu**, kde žije více generací pohromadě. Toto dělení platí především pro moderní typ rodiny. V SVL (a pro Velké Hamry se silnou a živou vazbou na Slovensko to platí dvojnásob) přežívají rezidua tradiční kultury, a má tam proto smysl rozlišovat celkem 3 typy rodin: **nukleární rodinu** složenou z rodičů a jejich dětí – romsky „romňi čhave“ - a rodinu **komplexní**, což je příbuzenské seskupení, tvořené zakládajícím párem, jeho ženatými syny se svými manželkami a dětmi, někdy se svými ženatými syny a jejich dětmi. Jde tedy o rodinu tvořenou 3-4 generacemi. Takový rodinný útvar se v romštině nazývá „famelija“. Příjmení se předává stejně jako u majority v mužské linii – např. Horvátovci, Červeňákovci atd. Největším rodově-rodinným seskupením je pak „fajta“, tedy početná skupina 5-6 generací příbuzných, odvozená od už nežijícího mužského předka. Takový útvar nese označení jménem mrtvého předka či jeho přezdívkou např. Kalo, Ďuri atd. „Fajta“ rozhodně neobývá jeden byt ani jeden dům či jedno sídlo, ale rodiny, které do ní patří, žijí rozptýleně v

prostoru, v různých částech města, v různých městech a často i v různých zemích, kam její členové migrovali (např. Slovensko – Česko - Velká Británie).

Uvádíme zde tyto charakteristiky pro lepší pochopení principu, podle kterého je jak v tradiční komplexní rodině, tak zejména v rámci fajty vyžadována a udržována poměrně vysoká míra solidarity, ať už jde o půjčování peněz či věcí (viz dále) tak i například při komunikaci vně rodiny. Patrná je ochrana všech členů fajty před ohrožením, které přichází z vnějšího světa. Výhody přináležitosti k takovému rodovému útvaru jsou zřejmé – prožívání významných životních událostí je mnohem intenzivnější než je běžné u majority. Jedinec a jeho význam se doslova ztrácí ve velké příbuzenské skupině, jejíž identita je silnější než identita individuální. Intenzita těchto tzv. **silných** vazeb uvnitř takové rodiny je nesrovnatelná s podobnými příbuzenskými konstelacemi v rámci většinové populace. Navzdory geografické vzdálenosti tak může například rodina z určité fajty počítat se zájmem a pomocí jiných členů téže fajty při příchodu do cizí země. Současně však přináležitost do fajty představuje celé složité klubko závazků vůči jejím ostatním členům – dostane-li se člen fajty do potíží, očekává se, že mu ostatní členové pomohou. Každé významnější rozhodnutí, týkající se i chodu jednotlivých domácností, je konzultováno v širším kruhu.

Pozornost tomu zde věnujeme zejména kvůli potřebnosti pochopení toho, že v důsledku není pro jednotlivce vůbec snadné se z vlivu fajty vymanit – mladé rodiny, které chtějí „žít po svém“, se musí s těmito závazky vypořádat, často zpřetrhat některé vazby, aby si uvolnily ruce k samostatnému životu. Složitější to mají o to více, že nemají dostatek **slabých** sociálních vazeb – tedy vztahů mimo rodinu, na nepříbuzné, přátele a známé. Právě tyto vazby ale v majoritní společnosti hrají klíčovou roli při budování společenského postavení, při hledání zaměstnání a také při hledání a budování vlastního bydlení.

3. Definice cílové skupiny sociálního bydlení

Dostupné sociální bydlení ve Velkých Hamrech, jehož vznik v souladu s dlouhodobými integračními aktivitami iniciuje Město Velké Hamry, chce být výrazným posunem směrem k posílení šancí nízkopříjmových domácností k zajištění důstojných podmínek pro život. Jak vyplývá z výše popsaného, k nejvíce ohroženým v tomto smyslu patří **rodiny ze sociálně vyloučených lokalit, z nich pak především rodiny s dětmi**. Právě tyto rodiny při ucházení se o byt překonávají zřejmě největší množství bariér. Jednak jde o bariéru danou neochotou pronajímatelů či vlastníků ubytovávat početnou rodinu, která je potenciálním zdrojem problémů v sousedském soužití, dále také bariéru nedůvěry, danou více či méně předsudečnými postoji pronajímatelů či vlastníků nemovitostí ohledně schopnosti rodin plnit povinnosti nájemníků – platit včas a pravidelně nájem, udržovat byt v pořádku, nedevastovat jej atd. Romské rodiny musí navíc často bojovat s nepokrytě rasovými předsudky. Ze zkušeností terénních pracovníků vyplývá, že tento typ rodin, tedy rodin se sociálním handicapem s dětmi, je v současné době v podmínkách Tanvaldska jednoznačně nejohroženější a v naprosté většině nyní „předurčen“ k bydlení v privátních ubytovnách. Tyto ubytovny velmi často nesplňují ani základní stavebně-technické, hygienické a další nároky na alespoň obстойné bydlení. Naléhavost řešení vhodného bydlení pro tento typ domácností je o to zřejmější, že substandardní bydlení ovlivňuje negativně fungování rodiny a život dětí – odborné výzkumy dokazují, že u dětí jsou špatné podmínky bydlení jednou z klíčových příčin problémů v komunikaci a výchovných potíží.¹

Terénní pracovníci uvádějí celkem **19** rodin z Velkých Hamrů, které plně či částečně vyhovují výše popsaným charakteristikám, z toho **5** rodin žije

¹ Podrobněji k tématu např. viz výstupy z výzkumu, realizovaného výzkumnou společností Median pro Nadaci Sirius: <http://www.median.eu/cs/rodiny/>

v nevyhovujících podmínkách (tj. platí na svoje poměry příliš vysoký nájem a stav bytu je nevyhovující), dalších 6 rodin dlouhodobě řeší problém s bydlením, 4 rodiny žijí v bytě u širší rodiny, tj. nemají svůj byt, a 4 rodiny se vyskytují v „komplikované sociální situaci“ – nemohou najít dlouhodobé ubytování.

Rodiny, které splňují výše popsané charakteristiky, ale figuruje v nich pouze 1 rodič, obvykle matka, lze rovněž potkat v terénu, a rovněž patří k nejohroženějším. **Matky samoživitelky** s dítětem či dětmi, žijící v podmínkách vyloučení (na ubytovně, v SVL), navíc Romky, se o pomoc mohou ucházet pouze v rámci své (širší) rodiny, ne vždy se jim ale pomoci dostává. Terénní pracovnice uvádějí celkem 9 matek-samoživitele, žijících ve Velkých Hamrech (nikoli vždy Romek a nikoli vždy žijí v SVL!), z nich 5 patří do skupiny ohrožených ztrátou bydlení či bydlí u rodiny, a dalších 3 patří do skupiny, která potřebuje opakovanou podporu v oblasti bydlení.

Kazuistika

Paní K. je Romka a matka-samoživitelka (27 let), žije s dcerou (7 let) v bytě v bytovce ve Velkých Hamrech mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Do města přišla ze sousedních Plavů, nějaký čas pobývala s bývalým přítelem a dcerou v Anglii, ale vrátila se s dcerou zpět do ČR: „Všude se žije podobně, všude jsou radosti i problémy.“ Po návratu hledala byt pro sebe a dceru na internetu a našla tento byt o rozloze 20m² (1+k). Měsíčně za něj platí nájem 3.700,- Kč včetně energií. Byt tvoří jedna místnost, ve které je kuchyňský kout a zároveň slouží jako ložnice i jako dětský pokoj – matka s dcerou tu spí na rozkládacím gauči. Vzhledem k tomu, že dcera chodí do školy (1 třída ZŠ) a nemá pro hlídání, nemůže matka najít zaměstnání - potřebovala by částečný úvazek, který žádný ze zaměstnavatelů nenabízí. Její příjmy tvoří dávky hmotné nouze 4.800 Kč a dávky na bydlení v celkové výši 3.600 Kč, k tomu přídatky na dítě 600 Kč. Bývalý přítel nepřispívá na dítě žádné peníze. Příjmy tedy dosahují celkové výše

9.000 Kč. Výdaje má dvojice celkem 5.000 měsíčně za jídlo a hygienu a dalších 3.700 Kč za bydlení – celkem tedy 8.700 Kč. Protože jí prakticky nic z peněz nezbyvá, nevytváří žádné úspory tzv. na horší časy. Snaží se naopak vyhnout jakýmkoli nenadálým výdajům, proto ani na vánoce a další svátky neutrácí za dárky. Půjčky si odmítá brát, protože ví, že by je nedokázala splácet. Nepřichází v úvahu ani půjčka od rodiny – stýká se pouze s matkou, která žije v sousedním Tanvaldu a ta jen s potížemi vyžije z částečného důchodu. Paní K. má z minulosti zřejmě dluhy z telefonu na paušál, ale exekucí zatím nemá.

Co se týče perspektiv do budoucna, s tím jak dcera roste, by jí ráda dopřála samostatný pokoj. Hledá větší byt, ale problémem je kauce. Dcera umí z pobytu v Anglii dobře anglicky, těší se, jak to upotřebí ve škole.

4. Hospodaření cílových skupin - příjmy a výdaje

Pro sociálně slabé rodiny je typická stabilní struktura příjmů a výdajů – většinou nedochází k velkým výkyvům v ani jedné z těchto složek. Dospělí členové mají díky této neměnnosti o příjmové a výdajové stránce rodinného rozpočtu obvykle téměř absolutní přehled, jak vyplývá z četných vedených rozhovorů. Kromě neměnnosti je to dáno i tím, že příjmy jsou spíše nízké a vynaložení doslova každé koruny je důkladně zvažováno. To však neznamená, že se peníze vždy utrácejí z objektivního hlediska hospodárně (viz dále).

Pokud dojde k situaci, kdy výdaje překročí příjmy, například při významné rodinné události, ale i při placení vyúčtování služeb, nastupuje solidární síť širší rodiny. V případě, že ani ta nemůže pomoci, obrací se rodiny s žádostí o půjčku k nebankovnímu sektoru či na lichváře (viz dále).

4.1. Příjmy

Hlavní položkou příjmové stránky v rozpočtu domácností, kde je někdo z dospělých členů zaměstnán, tvoří mzda. Protože zaměstnání, na která sociálně vyloučení, často nízkokvalifikovaní jedinci dosáhnou, jsou obvykle spíše hůře placena, obvykle na hranici minimální mzdy, doplňují příjmy rodiny sociální dávky, především dávky na bydlení. Do příjmů rodin, kde figurují děti, pak spadají i rodičovské příspěvky a přídavky na děti. U nezaměstnaných nahrazují mzdu dávky v nezaměstnanosti.

V sociálně vyloučených rodinách je poměrně rozšířené doplňování měsíčního příjmu z tzv. brigád. Těmi nejsou obvykle rozuměny brigády v klasickém slova smyslu, tedy dočasný přivýdělek formou nějaké jednoduché, neodborné až rutinní placené činnosti. „Brigádou“ je rozuměn výkon často fyzicky náročné práce u zaměstnavatele, kterému vyhovuje neplatit za zaměstnance odvody na pojištění, a hradí pouze domluvenou částku přímo v hotovosti do rukou „brigádníka“. Měsíčně si tak někteří jedinci přivydělají v řádu tisíců, průměrně cca 2.-6.000 Kč. Často se jedná o manuální práce na stavbách, při opravách domů atd., a to i ve vzdálenějších lokalitách (Jablonec, Liberec...) Ač je tato práce možností rychlého výdělku – peníze dostanete hned, není třeba čekat na výplatní termín – je zároveň nejistá, nezřídka se stává, že „zaměstnavatel“ nezaplatí a brigáda tím rychle končí. O možnosti pracovat na brigádě se sociálně vyloučené osoby, téměř výhradně muži, dozvídají prostřednictvím neformálních informačních kanálů uvnitř širší rodiny, ale i od zprostředkovatelů, kteří fungují jako neformální „náboráři“.

Vedle brigád se jako forma přivýdělku nabízí i možnost sezónních přivýdělků – není výjimkou, že si chudé rodiny přivydělávají sběrem lesních plodů a hub. Sami je obvykle neprodávají koncovým spotřebitelům, protože to je logisticky a organizačně náročné, ale prodávají je obchodníkům za domluvenou cenu.

4.2. Výdaje

Výdaje jsou tvořeny v první řadě nájmem a přidruženými platbami. Výše tohoto nákladu se přirozeně liší dle pronajímatele (zda jde o soukromou osobu, družstvo či SVJ nebo zda je pronajímatelem obec/město). Druhou významnou položkou nákladů jsou náklady na potraviny, hygienické potřeby a drogerii. Průměrně rodiny utratí cca 4-6.000 Kč za tyto položky dohromady.

4.2.1. Výdaje za energie

Výdaje spojené s energií jsou problematické zejména v soukromém bydlení – jednak ne vždy je jisté, že majitel energie skutečně platí, ač na zálohy od nájemníků inkasuje. Jindy, pokud jsou zálohy placeny a dojde k velké spotřebě energie, při každoročním vyúčtování může jít o poměrně velké jednorázové částky nedoplatků, které rodiny nejsou schopny najednou splatit. Obvykle za asistence terénní pracovníce sjednávají splátkový kalendář, který jim umožňuje částku postupně splatit. Před zavedením terénní pracovníce na městě se ale často dostávaly do situace, kde jediným řešením byla půjčka, obvykle od rodiny, ale také v rámci nebankovního sektoru (Provident atd.) či od lichváře (viz dále)

4.2.2. Výdaje za potraviny

Nákup potravin tvoří v rozpočtech nízkopříjmových domácností největší položku, vedle nájmu. Je charakteristické, že nákupy jsou méně časté, ale jsou větší za větší částky, tak aby se vytvořila zásoba na určité období, alespoň týden, spíš ale delší období. Chudé domácnosti pochopitelně příliš nehledí na značku a bohužel ani na kvalitu potravin – klíčová je jeho kvantita. Ač by se mohlo zdát, že z tohoto důvodu budou domácnosti nakupovat v levnějších supermarketech, není výjimkou, že onen „velký nákup“ proběhne ve večerce či menší samoobsluze, kde jsou vyšší ceny, ale obchod je více při ruce a ušetří se za dopravu, která jinak představuje výdaj navíc. Zejména rodiny s větším počtem

děti často nakupují polotovary, které šetří čas jinak obětovaný vaření – ve velkém se nakupují např. instantní tzv. „čínské polévky“. Běžné jsou výpůjčky potravin a surovin mezi domácnostmi obývajícími jedno patro či jeden dům – půjčuje se mouka, olej, sůl, cukr a další suroviny, stejně jako se půjčují kuchyňské nástroje či nástroje vybavení domácnosti.

4.2.3. Jednorázové velké výdaje

Chudé rodiny ze SVL z důvodů, popsaných výše, se drží velkolepého pojetí rodinných událostí v rámci širší rodiny. Svatba, pohřeb, narozeniny, případně křtiny, se musí řádně oslavit, i když jinak nukleární rodina, které se událost bezprostředně týká, trpí nouzí. Jde o jakousi vnější manifestaci, která potvrzuje status rodiny v rámci širšího společenství, kterou se do okolí vysílá zpráva, že rodina žije a „má na to“, ač objektivně je zcela jasné, že dlouhodobě je situace jiná. Ač v případě těchto událostí nejde o akce zcela veřejné, účastní se jich pokud možno všichni příbuzní – na svatby a pohřby přijíždějí i příbuzní ze Slovenska. Nukleární rodiny mladší generace, které se emancipovaly z bezprostředního dosahu širší rodiny (nežijí ve stejném domě ani „přes ulici“) často na tyto tradice tolik nedbají a s náklady, jejichž splácení by znamenalo dlouhodobý problém, váhají a více je promýšlejí.

5. Půjčky: okamžitý menší příjem, do budoucna velký výdaj

5.1. Půjčky v rodině

Vesměs platí, že na nepříliš vysoké jednorázové výdaje – třeba dluh na nájmu či na energiích - si rodina vypůjčí mezi příbuznými. Jde o reciproční vztahy: na oplátku pak v případě potřeby dřívější dlužník, komu se mezitím zlepšila situace, půjčí tomu, kdo dříve půjčil. U větších částek však výpomoc rodiny nepřichází v úvahu, z toho prostého důvodu, že u rodin tohoto typu, a konkrétně u rodin, které žijí ve Velkých Hamrech, prakticky neexistuje model ukládání a šetření peněz. Jejich příjmy jsou pro tento účel příliš nízké. Pokud náhodou nějaké peníze přebydou, jsou obvykle bez dalšího odkladu prokonzumovány, tj. utraceny v první řadě za jídlo. Pokud přeci jen je možná půjčka větší částky, některé prameny uvádějí, že v rámci rodiny není očekáváno její vrácení. Naopak vrácení menších částek, v řádu stovek až jednotlivých tisíců korun, je očekáváno a vyžadováno.

5.2. Půjčky u nebankovního sektoru. Exekuce

Zavedení terénní pracovníce na městském úřadě ve Velkých Hamrech znamenalo rozšíření povědomí o nebezpečí nebankovních půjček a různých nabídek „rychlých peněz“ mezi obyvateli SVL. Terénní pracovníce má osvětu v oblasti finanční gramotnosti a nebezpečí zadlužování mezi prioritami svojí práce, protidluhovou osvětu šíří i v místním tisku. Přesto ale většina rodin ze SVL má dluhy z půjček z předchozího období, a řada jich má rovněž exekuce plynoucí z nesplacených dluhů. To představuje zásah do rodinných rozpočtů a leckdy tento fakt podlamuje motivaci sociálně slabých rodin svojí situaci řešit – ve zkratce: navýšení příjmů, pokud by k němu došlo například zaměstnáním, znamená v první řadě navýšení částky, kterou z účtu strhne exekutor.

Vliv exekucí na situaci sociálně znevýhodněných obyvatel je obrovský, exekuce postihují především ty jedince, kteří se rozhodnou pracovat, a jejich rodiny – podstatná část jejich legálních příjmů je zabavována exekutory, a to včetně

velmi diskutabilní položky daňových bonusů. Situace v této oblasti je kritická. Bez změn legislativy, které by omezily možnosti exekutorů dosáhnout na příjmy exekurovaných tak, aby bylo umožněno splácení dluhů, ale zároveň se nebránilo důstojnému životu exekurovaných osob, nemohou obce, a to ani aktivní obce jako jsou Velké Hamry, v tomto směru mnoho smysluplného učinit.

5.3. Lichvářské půjčky

O lichvaření uvnitř sociálně vyloučených, převážně romských lokalit bylo napsáno hodně především teoretických prací. V prostředí romských osad na Slovensku jsou lichvářské půjčky bohužel běžné, lichvaření a rozdělení na lichváře a „klienty-oběti“ je jedním klíčových mocenských mechanismů osad a ghett. Bohužel však praktické stíhání lichvy nebývá úspěšné, a to zejména proto, že chybí oběti a svědkové, kteří by lichvu nahlásili a nechali ve věci konat orgány činné v trestním řízení. Lichva je bohužel samotnými oběťmi vnímána jako „vnitřní záležitost“ a je ospravedlňována jako jediný možný zdroj příjmů v případě krize. Navíc by nahlášení lichváře mohlo znamenat ohrožení sebe i vlastní rodiny, problémy ve vztazích v širší rodině atd.

Ve Velkých Hamrech, zdá se, nejde v případě lichvy o intraetnickou záležitost – lichváři, kteří se zde objevují, jsou „gádžové“, tj. členové majority. Do lokalit zajíždějí za svými klienty, neváhají je vyhledat a půjčky aktivně nabízet. Někdy mají roli jakýchsi rodinných přátel – přivezou dárky pro děti, dají si v rodině kávu, přitom však hlavním účelem návštěvy je poskytnutí půjčky s lichvářským úrokem. Úrok přitom činí 50% z půjčené částky a v čase narůstá. Dluh je tvrdě vymáhán, často pod pohrůžkou násilí. Není výjimkou, že jedna půjčka řeší tu předchozí, a dlužníci se tak dostávají do neřešitelné situace. Situaci ve Velkých Hamrech v pozitivním slova smyslu však ovlivnilo zavedení asistentů prevence kriminality – lichváři musí více volit vhodný čas, kdy lokality s potenciálními

klienty navštívit. Bohužel, situace zde se neliší od zbytku republiky v tom, že přes snahy policie se dosud nenašla oběť, která by proti lichváři vystoupila.

6. Příklad: porovnání příjmů a výdajů rodin

Na následujícím příkladu rodin, žijících v SVL ve Velkých Hamrech, srovnáme situaci dvou rodin, které jsou klíčovými parametry srovnatelné (počet členů, lokalita původu atd.), avšak v porovnání příjmů a výdajů se výrazně odlišují.

Příklad 1)

Rodina S. ze sociálně vyloučené lokality, žijící v bytě u **soukromníka**. Muž je zaměstnán u Technických služeb, manželka v domácnosti. Vychovávají 4 děti.

Struktura příjmů a výdajů:

Příjem	Částka	Výdaj	Částka
Rodičovský příspěvek	7600	Nájem	12000
Přídavky na děti	2000		
Mzda	10000		
Příspěvek na bydlení	6000		
Celkem	25600		
	Zůstatek	13600	

Příklad 2)

Sociálně znevýhodněná rodina O, žijící v obecním bytě. Muž je zaměstnán u Technických služeb, manželka v domácnosti, kde vychovávají 4 děti. Struktura příjmů a výdajů rodiny:

Příjem	Částka	Výdaj	Částka
Přídavky na děti	2500	Nájem	6000
Mzda	10000		

Příspěvek na živobytí	3000		
Dávky na bydlení	2000		
Celkem	17500		
	Zůstatek		11500

Celkové příjmy rodiny S a rodiny O se tedy liší o 8.100 Kč, což je rozdíl ve výši dávek vyplacených státem těmito dvěma rodinám – rodina S celkem stojí stát 15.600 Kč/měsíčně a rodina O celkem 7.500/měsíčně. Fakt dvojnásobně vyššího nájmu u soukromníka však nechává rodinu S s příjmem na úhradu ostatních nákladů (mimo nájmu) vyšším pouze o 2.100 Kč než má k dispozici rodina O. Rodina S má po odečtení dávek na bydlení sice o 4.100 Kč vyšší příjmy než rodina O, stát ale musí rodinu S podpořit dávkami na bydlení o 4.000 Kč vyššími než rodinu S tak, aby měla rodina S dostatek prostředků na úhradu nájmu a zbylo jí v odpovídající výši na živobytí.

Podpora rodiny S je tedy pro stát výrazně dražší než podpora rodiny O. Oproti očekávání, že by při dvojnásobně vyšších nákladech státu měla být situace rodiny S výrazně lepší, se tak neděje – rodina S si výrazněji nepřilepšuje. Tím, kdo z celé transakce má největší a vlastně jediný finanční prospěch, je soukromý majitel pronajímaného bytu.

Stát při porovnání těchto dvou typů bydlení tedy na dotování bydlení sociálně slabých rodin v bytech soukromých vlastníků při aktuálně nastavených cenách jednoznačně trátí.

Přínosy obecního bydlení nejsou však pouze ekonomické a profitujícími není pouze stát. Jsou tu i přínosy, které vyniknou odlišením dávek a vlastních příjmů rodiny. Jde o psychologický efekt, který může sehrát roli při sociální práci s rodinou, resp. může ovlivnit (de)motivaci klientů sociální práce a tím i její úspěšnost. Zatímco rodina žijící v obecním bytě si – ve zkratce – na nájem

dokáže vydělat (příjem pracujícího člena je 10.000 Kč, ale nájem činí 6000 Kč, tzn. 4000 Kč zbývá na pokrytí dalších nákladů), což má pozitivní efekt na sebevědomí, samostatnost rodiny a její ochotu spolupracovat se sociálními službami v ostatních sférách. Faktor větší finanční nezávislosti přispívá i ke společenské emancipaci rodiny.

Rodina žijící v soukromém bytě si oproti tomu při stejné aktivitě a při stejném příjmu nevydělá „z vlastního“ ani na nájem a je finančně zcela závislá na vnější – státní – podpoře. Jako paradoxní se přitom jeví fakt, že na nájem rodina S vydá 47% celkového příjmu, oproti tomu rodina O pouze 34%.

8. Závěr a doporučení

Obecnější závěry vyvozované z výše uvedeného srovnání mají zřejmé limity. Příklad ale ukazuje, že obecní bydlení pro tuto konkrétní sociálně vyloučenou nízkopříjmovou domácnost v mnoha ohledech vhodnější než bydlení u soukromého majitele. Obě tyto rodiny jsou v mnohém typické a i podmínky, ve kterých žijí, nalezneme obdobné v mnoha jiných lokalitách ČR.

Lze proto jen doporučit, aby stát nedotoval bydlení této cílové skupiny v objektech soukromých vlastníků – to je současná praxe, kterou se v posledním období snaží vláda toliko omezovat a usměrňovat. Soukromí vlastníci vždy v první řadě sledují zisk a – kromě osvícených výjimek – nezajímá je sociální rozměr a dopad. Příklady z Velkých Hamrů jasně ukazují, že by stát měl podporu přeměrovat obcí, případně neziskovým organizacím s obcemi spolupracujícím, které těmto rodinám, často současně klientům sociálních služeb, nabídnou důstojné bydlení za standardní cenu.